

Työtä merkitysten parissa

■ PEKKA WAHLSTEDT

Lauri Rauhala: *Henkinen ihminen*. Gaudeamus 2009.

1700-luvulla luonnontieteet aloittivat voittokulkunsa. Monet valistusfilosofit uskoivat, että tiede pystyy selittämään kaiken maan ja taivaan välillä. Nyt tiede on lunastanut lupauksensa, tiede ja tekniikka hallitsevat ja pyörittävät maailmaa. Tieteen saavutukset tiivistyvät ja ruumiillistuvat etenkin tietokoneissa.

Ihmistä ja ihmisaivoja verrataan usein tietokoneisiin, monet pitävät aivotutkimusta myös ihmistä tutkivien tieteiden lähtökohtana.

Tätä taustaa vasten arvioituna psykologi Lauri Rauhalan kirjojen *Henkinen ihmisessä* (1992) ja *Ihmisen ainutkertaisuus* (1998) julkaiseminen yhdessä nimellä *Henkinen ihminen* on merkittävä teko. Rauhala arvostelee kirjoissa ihmistieteiden palauttamista luonnontieteisiin ja esittää, että ihminen eroaa ratkaisevalla tavalla muusta luonnosta. Arvostelun tekee merkittäväksi se, että psykologin koulutuksen saanut Rauhala on tutustunut ja käyttää apunaan myös tiedon perusteisiin puretuva filosofia. Etenkin luonnontieteiden ylivaltaa arvostelleet Edmund Husserl ja Martin Heidegger vaikuttivat vahvasti Rauhalan ajatteluun.

Käsillä olevat teokset ovat pitkän ja polveilevan tutkimustyön tulos, sillä Rauhalan tieteen kriitikon ura alkoi jo 60-luvulla. Silloin hän – opettajaansa Sven Krohnia seuraten – miltei yksin arvosteli kaiken luonnontieteisiin palauttavaa positivismia, joka oli hallinnut filosofista ajattelua Eino Kailan tuotua sen 30-luvulla Suomeen. Tämän takia onkin hyvä, että *Henkisen ihmisen* lopussa on Jussi Backmanin selostus Rauhalan tieteellisestä ja filosofisesta kehityksestä.

Henkinen on sana, jota on käytetty monessa eri merkityksessä. Puhutaan ajan hengestä, kansallishengestä, henkisistä liikkeistä ja niin edelleen. Tämä on yksi syy siihen, että tiedepiireissä termiin suhtaudutaan epäluuloisesti. Rauhala käy läpi erilaisia käsityksiä henkisestä kartoittamalla filosofian historiaa antiikista tähän päivään. Usein henki on viittanut jumalaan

tai muuhun tuonpuoliseen, mutta Rauhala tulkitsee termiä maalisemmin. Hän ottaa lähtökohdakseen Edmund Husserlin fenomenologian ja Martin Heideggerin inspiroiman hermeneutiikan.

Henkisyymän ydin on merkitys. Ihminen eroaa eläimistä, kasveista ja koneista siinä, että ihmismieli on aina suuntautunut merkityksiin. Tämän takia myös psykologian tavoite on aivokäyrien mittaamisen sijasta merkitysten ymmärtäminen ja tulkitseminen.

Mitä ovat merkitykset ja mistä ne löytyvät? Merkitykset ovat henkisiä ja näkymättömiä, mutta ne ilmenevät ihmisen käyttäytymisessä. Käyttäytymistä ei tule samastaa merkitysten kanssa, kuten behavioristit tekevät. Merkitys edeltää aina käyttäytymistä. Tämä tulee esiin esimerkiksi siinä, että ihmisellä voi olla jokin suunnitelma, esimerkiksi itsemurha, mutta hän ei toteuta sitä toiminnan tasolla. Myöskään aivotutkimuksen keinoin merkityksiin ei pääse käsiksi, koska aivoista löytyy vain kemiallisia reaktioita ja sähkökäyriä.

Rauhalan ajatusta voisi jatkaa ja täsmentää siten, että samanlainen käyttäytyminen voi ilmaista erilaisia merkityksiä. Kun nostan käteni, sen voi tulkita sekä pysähdysmerkiksi linja-autolle tai tervehdykseksi. Tässä tulee esiin Rauhalan toinen tärkeä käsite, situaatio eli tilanneyhteys. Ihminen ja merkitykset eivät leiju tyhjiössä, vaan eksistoiivat aina suhteessa maailmaan. Merkitykset tulee ymmärtää aina yhteyksissään, tilanteisiin ankkuroituneina.

Rauhalan mukaan ihminen on kolminaisuus, joka rakentuu henkisistä merkityksistä, situaatiosta ja kehosta. Vaikka Rauhala ei ha-

lua palauttaa merkityksiä ja inhimillistä olemassaoloa kehon prosesseihin, hän ei kiellä kehon tärkeää roolia eräänlaisena merkitysten aineellisena alarakenteena ja mahdollistajana.

Tieteen pyrkimyksenä on tavoittaa yleinen. Yksityinen ja ainutkertainen ei sitä kiinnosta kuin yleisen erikoistapauksena. Myös ihmisiä ja inhimillistä käyttäytymistä pyritään kuvaamaan ja hallitsemaan yleisten tilastollisten lakien avulla. Tuloksena on kasvoton ja anonyymi keskivertoihmisen. Rauhalan kolmio taas viittaa yksilöllisiin ja ainutlaatuisiin tilanteisiin, joita ei voida kuvata ylhäältä päin matemaattisilla abstraktioilla. On astuttava maailmaan ja antauduttava dialogiin yksilön kanssa, jotta hänen merkityksensä avautuisivat.

Rauhalan väite, että psykoanalyysi työskentelee merkitysten kanssa on mielenkiintoinen ja haastava. Usein psykoanalyysia on tulkittu kausaalisesti siten, että yksilön tämän hetkinen käyttäytyminen yritetään selittää ja palauttaa varhaislapsuuden traumaattisiin kokemuksiin. Rauhalan mukaan yksilön ongelmat johtuvat siitä, että yksilön maailmankuva rakentuu ristiriitaisista merkityksistä, jotka ovat syntyneet suhteista isään, äitiin ja muuhun ympäristöön. Psykoanalyysi pyrkii nostamaan ristiriitaiset merkitykset alitajunnasta esiin ja tiedostamisen avulla vapautumaan niistä ja eheyttämään maailmankuvan.

Kysymyksiä herättää se, että Rauhala korostaa yksilön ja tilanteiden ainutlaatuisuutta ja toistumattomuutta yli kaiken. Miten yksilöistä voidaan puhua lainkaan, kun kieli ja kielelliset merkitykset

ovat aina yleisiä. Kun Rauhala puhuu yksilöstä, hän ei puhu itsensä, minusta tai sinusta, vaan hän puhuu yksilöstä yleensä. Herää kysymys, voiko todellista ainutkertaisuutta tavoittaa lainkaan kielen välityksellä. Pystyykö yksilöllisyyden ja ainutkertaisuuden tavoittamaan ainoastaan kohtaamalla itsensä suoraan ja välittömästi?

Joissain kohdin Rauhala viittaa-kin itämaiseen tiedostamismenetelmiin, kuten meditaatioon. Meditaation avulla mieli pystytään puhdistamaan ja tyhjentämään yleisistä merkityksistä ja käsitteistä ja avautumaan sille, mikä on tässä ja nyt. Johtuvatko mielenterveysongelmat siitä, että ollaan vieraannuttu omasta konkreettisesta itsestä, joka eksistoi ja elää aina nykyhetkessä?

Rauhala painottaa liikaa länsimaista ajattelua, ja itä jää kirjoissa marginaaliin. Muistammehan, että Rauhalan ehkä tärkein vaikuttaja, Heidegger, lähestyi myöhemmin idän filosofiaa ja kirjoitti erikoisen kirjan nimeltä *Silleen jättäminen*. Siinä luovutaan maailman ja ihmisen määrittelemisestä tyystin sekä löydetään oman ja muun olemassaolon mieli ja merkitys tyhjyydestä ja hiljaisuudesta.

Kirjoittaja on vapaa kriitikko ja toimittaja.